

It is emphasized that the use of information and communication technologies requires a new approach to defining the information culture of the individual. It is noted that informatization of society influences all spheres of life activity, dramatically changes the stereotype of behavior, the image of thoughts, their culture, etc. That is why the process of informatization of society should be qualified as a new socio-technical revolution, the result of which was the formation - the information society.

Keywords: *information culture, information space, ICT tools.*

УДК 378.091.313:159.954.4

Попова Л. М., Гудій С. О.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА КАТЕГОРІЯ “ВТОРИННА МОВНА ОСОБИСТІТЬ” В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізується поняття “вторинна мовна особистість”, визначаються складові компоненти вторинної мовної особистості та рівні їх реалізації у освітньому просторі іншомовної комунікації. Для виконання поставленої мети охарактеризовано феномен лінгводидактики, вторинної мовної особистості, здійснено аналіз базової категорії “мовна особистість” з метою виявлення своєрідності поняття, встановлено, що вторинна мовна особистість репрезентує здатність людини до оволодіння вербально-семантичним кодом іншої мови, тобто іншою мовно-концептуальною картиною світу. Запропоновано вважати складовими вторинної мовної особистості набір компетенцій (теоретико-понятійні, мовні, стратегічні та культурологічні), що необхідні для здійснення ефективною міжкультурної комунікації. Перспективою дослідження може бути аналіз специфіки формування вторинної мовної особистості на фактичному мовному матеріалі.

Ключові слова: *іншомовна комунікація; мовна особистість; вторинна мовна особистість; теоретико-понятійна компетенція; мовна компетенція; стратегічна компетенція; культурологічна компетенція.*

Загальна стратегія навчання іноземних мов визначається потребами сучасного суспільства та рівнем розвитку лінгвістичних, психолого-педагогічних і суміжних наук.

Актуальність дослідження полягає в необхідності винайдення резервів підвищення результату навчання студентів вищих навчальних закладів України. Вивчення творчого потенціалу має наукову і практичну актуальність в силу того, що саме індивідуальна своєрідність і творча ініціатива кожної людини, реалізовані їм в особистій, професійній і громадській сферах, є істотним ресурсом розвитку суспільства.

Проблема: Приведення змісту підготовки майбутнього вчителя іноземних мов початкових класів до відповідних умов реформування сучасної школи.

Мета статті полягає у тому, щоб обґрунтувати умови підвищення ефективності професійного вивчення англійської мови та надати практичні завдання, форми та методи роботи для активізації творчого потенціалу майбутніх учителів іноземної мови початкової школи.

Ступінь розробки проблеми. До вивчення мовної особистості зверталися лінгвісти, психологи, лінгводидакти. Й. Вейсгербер [3] і В. Виноградов [5] вивчали феномен у вузькому аспекті – як мовну особистість автора художнього твору та мовну особистість персонажа твору. О. Леонт'єв [1] розглядав мовця як мовну особистість, творця образу світу. Феномен мовної особистості також вивчали: Г. Богін (модель мовної особистості як людини, яка готова продукувати мовленнєві вчинки, створювати мовленнєві продукти) [2]; С. Воркачев (етносемантична особистість) [3]; В. Нерознак (полілектна/ загальнолюдська та ідеолектна/ притаманна певній спільноті особистість) [5]; Т. Снитко (мовна особистість західної і східної культур) [1]; В. Красик (словникова мовна особистість) [3]; О. Біляєв (національно-мовна особистість) [1]; Л. Мацько (національно-свідома україномовна особистість) [3]; Л. Скуратівський (духовна мовна особистість) [1] та інші.

У психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці викладання іноземної мови розвивається самостійний напрям – формування вторинної мовної особистості, яка оволодіває іншою мовною картиною світу, що дає можливість зрозуміти нову культуру [2].

Лінгводидактика – прикладна лінгвістична дисципліна, яка розглядає як навчання, так і засвоєння іноземної мови. Лінгводидактика досліджує загальні закономірності навчання мовам,

розробляє методи і засоби навчання певної мови в залежності від дидактичних цілей, вивчає вплив монолінгвізму (одномов'я) або білінгвізму (двомовності) на засвоєння мови і вирішує цілий ряд суміжних завдань. Термін “лінгводидактика” введений в 1969 Н. М. Шанским і з 1975 визнаний як міжнародний, хоча в англomовних країнах термін “лінгводидактика” не використовується.

Загалом можна виділити два великих конкуруючих напрямки в лінгводидактиці, які умовно можна позначити як емпіричне (О. Есперсен, Х. Палмер, Л. Блумфілд) і теоретичне (М. Берлиц, Ф. Гуен). вивчали це феномен у вузькому аспекті – як мовну особистість автора художнього твору та мовну особистість персонажа твору. Емпіристи підкреслюють важливість наслідування і запам'ятовування з акцентом на вивчення зразків. Ці методи базуються на уявленні, що засвоєння мови формується на основі звички до багаторазового відтворення зразків в заданих умовах. До вивчення мовної особистості зверталися лінгвісти, психологи, лінводидакти. Й. Вейсгербер і В. Виноградов [5].

Феномен навчання іноземним мовам відрізняється певною складністю, багатоаспектністю і багатофакторністю. Аналіз закономірностей функціонування цього явища навряд чи можливий без урахування даних інших наукових дисциплін. Необхідно більш глибоко усвідомити взаємозалежність світових інтеграційних процесів, тому що в навчальному процесі задіяна не тільки мова, але й щось інше, що виходячи за межі лінгвістики, сприяє формуванню особистісних якостей учня. Багато вчених в останні роки говорять про необхідність “методологічної комплексності” сучасної методичної науки, нагальної потреби включаючи в неї такі наукові галузі, як лінгводидактика і методика навчання іноземним мовам. Таке розуміння методичної науки співзвучно позиції Л. В. Щерби про кореляцію комплексу багатьох наук в інтересах підвищення науковості процесу навчання іноземним мовам.

Останнім часом в роботах зарубіжних авторів висловлюється думка про заміну терміну “методика” на термін “дидактика мови”. У їх розумінні методика – це наука, яка розробляє системи навчальних дій, тобто технологію навчання. Технологія навчання спрямована на залучення учнів до змісту навчального предмета в конкретних умовах навчання. Дидактика іноземної мови, зі свого боку, є науковою галуззю, що займається проблемами обґрунтування цілей, відбору та організації змісту навчання, розробкою засобів навчання. Лінгводидактика на сучасному етапі висуває як центральну категорію концепт “вторинна мовна особистість”. “Вторинна мовна особистість” розуміється як сукупність здібностей (готовності) людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, під яким розуміється адекватне взаємодія з представниками інших культур [1]. Ця сукупність здібностей (готовності) є і метою, і результатом оволодіння іноземною мовою.

Таким чином, лінгводидактика дає опис вторинної мовної особистості. Ця наукова дисципліна описує рівні, механізми, умови функціонування і формування мовної особистості. Вона вказує на чинники, які визначають повноту або неповноту володіння мовою, обґрунтовує основні закономірності оволодіння іноземною мовою в навчальних цілях. А методика навчання іноземних мов, зі свого боку, націлена в цьому контексті на наукове обґрунтування різних моделей формування вторинної мовної особистості. Предметом інтересів методики є вторинна мовна особистість як мета навчання, а також процес і розвитку здатності до мовного спілкування на мові.

Генезис проявів і механізмів феномену соціокультурного діалогу з позицій різних наук досліджували: Л. Виготський, П. Гальперін, А. Леонт'єв, А. Лурія, С. Кацнельсон, Ж. Піаже (соціальна психологія), Ю. Лотман, Б. Успенський, В. Іванов, У. Еко (семіотика), К. Леві-Строс, А. Редкліфф-Браун, (соціальна антропологія), М. Бахтін, М. Каган, С. Гусев, Г. Тульчинський, Є. Еткінд (філософія культури) та ін.

Складний процес формування лінгвістичної культури молодого покоління у навчальних закладах є постійним процесом формування індивідуального та колективного етноменталітету мовних особистостей як свідомих членів суспільства. Необхідність формування мовної особистості спонукала до визначення найголовніших аспектів навчання мови. Традиційно в методиці визначають такі аспекти навчання: лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний [4].

Кожний з цих підходів потребує нового трактування.

- Лінгвістичний підхід передбачає врахування нових досягнень у галузі мовознавчої науки (когнітивної й комунікативної лінгвістики тексту, психолінгвістики та соціолінгвістики).

- Педагогічний аспект навчання мови вимагає врахування її значення для пізнавальної і творчої діяльності, мовленнєвого розвитку учнів.

• Психологічний підхід враховує ті психологічні чинники, які забезпечують якість засвоєння мови та формування комунікативної компетентності учнів.

• Моральний та естетичний підходи до навчання мови орієнтують учителя на виховання у школярів позитивного ставлення до мови, усвідомлення її суспільних функцій і ролі в розвитку особистості, сприйняття її краси і багатства.

В останні десятиліття визначилися й нові підходи до навчання мов: етнопедагогічний, культурологічний, діяльнісно-орієнтований, функціонально-стилістичний, комунікативний. Діяльнісно-орієнтований підхід до навчання мови базується на мовленнєвій діяльності, враховує когнітивні (пізнавальні), емоційні, вольові здібності учня, передбачає формування системи компетенцій (комунікативної – мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної (стратегічної).

Діяльнісно-орієнтований підхід до навчання мови включає:

– види мовленнєвої діяльності, що реалізуються в комунікативній мовленнєвій компетенції особистості;

– психічні й фізіологічні процеси мовлення, що відбуваються під час сприймання чи продукування усного і писемного мовлення;

– текст як продукт висловлювання в тій чи іншій формі; сферу спілкування (освітню, професійну, суспільну та особистісну);

– стратегію спілкування (мовленнєву поведінку в різних мовленнєвих ситуаціях);

– завдання як певні цілеспрямовані дії, які мовець розв'язує під час спілкування.

Останнім часом учені почали виділяти компетентність як окремий підхід до навчання мови. Компетентісний підхід забезпечує формування низки компетенцій, якими має оволодіти кожний мовець. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти виділяють загальні компетенції (знання світу, соціокультурні знання, практичні вміння і навички) та лінгвістичні, комунікативні, соціолінгвістичні, дискурсивні та інші компетенції [5, с. 8]. Враховуючи те, що компетенції є системою знань, умінь і навичок, які дають змогу особистості виконувати певні дії, цей підхід орієнтує на розвиток загальних і комунікативних мовленнєвих компетенцій.

Комунікативна методика зорієнтована на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету формуванню й розвитку в учнів умінь і навичок спілкуватися в різних сферах соціального життя. “Своєрідність цієї методики полягає в оволодінні мовною особистістю усіма формами і видами мовленнєвої діяльності з метою спілкування [1]”. До основних положень комунікативної методики відносимо:

– лінгвістичну науку про мову і мовлення як основу лінгвальної дійсності та їх функції у спілкуванні;

– теорію мовленнєвої діяльності та її практичну реалізацію у процесі на навчання мови;

– мовленнєве спілкування та його різновиди;

– текстоцентризм та інтерактивне навчання;

– комунікативну мовленнєву, мовну, соціокультурну й діяльнісну (стратегічну) компетенцію мовної особистості.

Комунікативне спрямування в навчанні мови спонукало вчених і вчителів по-новому підійти до проблеми мовленнєвого (комунікативного) розвитку учнів, всебічно запроваджуючи ігрові форми роботи на різних етапах уроку для підвищення ефективності і вирішення навчально-виховної мети навчального процесу. Зазначимо, що звернення до мовної особистості взагалі, та до вторинної мовної особистості зокрема, а також виникнення лінгводидактики як окремого наукового напрямку, безпосередньо пов'язано зі зміною наукової парадигми у загальному мовознавстві, а саме перехід від розуміння мови як системи до дослідження мовних явищ в антропоцентричному річищі. Мова та мовні явища розглядаються в роботах сучасних лінгвістів у зв'язку з народом – її носієм – та його культурою. Відповідно методика навчання іноземних мов, яка безпосередньо пов'язана з мовознавством, починає змінюватися, використовуючи здобутки загального мовознавства, лінгвокультурології та етнолінгвістики, які розглядають мовну особистість як таку, що знаходить своє відображення у мові (текстах) та завдяки мові (дослідження Г. І. Богіна, В. В. Виноградова, С. Г. Воркачева, В. І. Карасика, А. Н. Приходько, І. В. Сентенберга). На думку лінгвістів, мовна особистість – це багатокомпонентний комплекс мовних здібностей та умінь, готовність до здійснення мовленнєвої діяльності, яка класифікується, з одного боку, за видами (говоріння, читання, письмо та аудіювання), а з другого – за рівнями мови, тобто фонетикою, граматиною і лексикою. Лінводидактика у свою чергу дає опис моделей вторинної мовної особистості, її рівнів, механізмів та умов формування [5].

Відповідно методика навчання іноземних мов починає науково обґрунтовувати різноманітні моделі формування вторинної мовної особистості в конкретних умовах навчання. Предметом дослідження методики стає вторинна мовна особистість як мета навчання та процес розвитку здатності до мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається. Сучасна лінгводидактика та методика у широкому розумінні визначають вторинну мовну особистість як сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, тобто на рівні розуміння всіх культурних, психологічних, історичних та інших особливостей носія мови [2].

Сучасна лінгводидактика продовжує роботу над визначенням структури та змісту вторинної мовної особистості, а методика навчання, зі свого боку, взагалі лише на початку розробки шляхів її формування у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців у галузі освіти, які у подальшій професійній діяльності сформують її у своїх учнів.

Тому **метою** нашої **статті** є уточнити зміст концепту “вторинна мовна особистість” в теорії та методиці навчання іноземних мов для подальшої розробки шляхів та моделей її формування у процесі навчання іноземній мові майбутніх учителів. Загальноприйнятим є розуміння ієрархічності структури мовної особистості та виділення трьох її рівнів, а саме:

1) вербально-семантичного, що передбачає традиційний опис формальних засобів вираження певних значень;

2) когнітивного, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, які складаються у впорядковану, систематизовану картину світу певної мовної індивідуальності та відображають ієрархію її цінностей;

3) прагматичного, що охоплює цілі, мотиви, інтереси, настанови та інтенціональності [4].

Можна стверджувати, що на першому рівні формується вторинна, проте не мовна, а комунікативна особистість. Студентом засвоюється фонетична, лексична та граматична структура мови, тобто відбувається засвоєння мови як системи, не заглиблюючись у додаткові змісти мовних одиниць. Така комунікативна особистість здатна здійснювати спілкування у типових життєвих ситуаціях. Проте міжкультурного спілкування вторинна комунікативна особистість здійснити не може, адже в неї відсутня сформована асоціативно-вербальна мережа мови, що дає змогу заглибитися у мовну картину світу носія мови, яка вивчається. Говорити про вторинну мовну особистість людини можливо лише при розумінні нею мови як національної мовної картини світу народу, мову якого вивчається, тобто розуміння іншомовної концептуальної, глобальної картини світу, закарбованої засобами цієї мови. Під національною мовною картиною світу ми розуміємо “... світосприйняття та світорозуміння, яке виражається засобами певної мови, вербалізована інтерпретація, осмислення мовним соціумом навколишнього середовища” [1]. Національна мовна картина світу – це вербалізована когнітивна основа народу-носія мови, що складається з вербальних прецедентів. Саме розуміння мовних явищ іноземної мови на рівні вербальних прецедентів, концептів дає змогу говорити не про вторинну комунікативну, а про вторинну мовну особистість. Сформованість вторинної мовної особистості визначається розвитком вміння розпізнавати мотиви та настанови людини, що належить до іншого соціуму, в якому діє інша, можливо навіть протилежна до рідної, система цінностей, норм та оцінок, та, як наслідок, формується інофон концептуальної картини світу, який дає змогу мовцю зрозуміти нову для нього соціальну дійсність [2]. Саме така вторинна особистість здатна здійснювати міжкультурну комунікацію, реалізуючи тим самим прагматичні цілі мовлення, адже у кожний момент своєї мовленнєвої діяльності такий мовець одночасно постає вже у трьох іпостасях як сукупність “особистісних” феноменів – як особистість мовна, мовленнєва, комунікативна [4].

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що сучасна іншомовна освіта в Україні направлена на формування вторинної мовної особистості студента. Саме тому дослідження складових вторинної мовної особистості майбутнього вчителя іноземних мов, розробка шляхів та моделей її формування у процесі професійної підготовки, визначення критеріїв перевірки її сформованості тощо є актуальними потребами сучасної лінгводидактики та методики навчання іноземних мов, що сприятиме загальному покращенню рівня викладання іноземних мов в Україні.

Використана література:

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
2. Богин Г. И. Концептуализация языковой личности . автореф. дис. ... доктора філолог. наук. Ленинград, 1982. 31 с.
3. Висоцька А. І. Індивідуально-психологічні характеристики мовної особистості в іншомовному просторі. *Вісник психології і педагогіки* [Електронний ресурс] : збірник наук. праць / Педагогічний

інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. Випуск 7. Київ, 2012. Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Zbirnyk_nauk._prats_.-_Vypusk_7

4. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранных языков. Лингвистика и дидактика. Москва : Академия, 2006. 336 с.
5. Игнатова И. Б. Структура языковой личности в лингводидактическом аспекте. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки*. 2008. № 13. С. 54-59.
6. Соломаха А. В. Взаємозв'язок світу, етносу та мови (до питання про мовну картину світу). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : зб. наукових праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Випуск 1. 209. С. 117-121.

References :

1. Biliaiev O. M. *Linhvodydaktyka ridnoi movy : navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv : Heneza, 2005. 180 s.
2. Bogin G. I. *Konceptualizaciya yazykovej lichnosti : avtoreferat dissertacii doktora filologicheskikh nauk*. Leningrad, 1982. 31 s.
3. Vysotska A. I. *Indyvidualno-psykholohichni kharakterystyky movnoi osobystosti v inshomovnomu prostori. Visnyk psykholohii i pedahohiky [Elektronnyi resurs] : zbirnyk nauk. prats / Pedahohichni instytut Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka, Instytut psykholohii i sotsialnoi pedahohiky Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka*. Vypusk 7. Kyiv, 2012. Rezhym dostupu : http://www.psyh.kiev.ua/Zbirnyk_nauk._prats_.-_Vypusk_7
4. Galskova N. D., Gez N. I. *Teoriya obucheniya inostrannykh yazykov*. Lingvistika i didaktika. Moskva : Akademiya, 2006. 336 s.
5. Ignatova I. B. *Struktura yazykovej lichnosti v lingvodidakticheskom aspekte. Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi: Mizhpredmetni zviazky*. 2008. № 13. S. 54-59.
6. Solomakha A. V. *Vzaiemozviazok svitu, etnosu ta movy (do pytannia pro movnu kartynu svitu)*. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*. Serii № 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo) : zb. naukovykh prats. Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2005. Vypusk 1. 209. S. 117-121.

Попова Л. М., Гудий С. О. Лингводидактическая категория “вторичной языковой личности” в процессе формирования иноязычной компетенции будущего учителя начальной школы.

В статье анализируется понятие “вторичная языковая личность”, определяются компоненты вторичной языковой личности и уровни их реализации в образовательном пространстве иноязычной коммуникации. Для выполнения поставленной цели охарактеризованы феномены лингводидактики, вторичной языковой личности; осуществлен анализ базовой категории “языковая личность” с целью выявления своеобразия понятия; установлено, что вторичная языковая личность представляет способность человека к овладению вербально-семантическим кодом другого языка, то есть другой культурно-концептуальной картиной мира. Предложено считать составляющими вторичной языковой личности набор компетенций (теоретико-понятийные, языковые, стратегические и культурологические), которые необходимы для осуществления эффективной межкультурной коммуникации. Перспективой исследования может быть анализ специфики формирования вторичной языковой личности на фактическом языковом материале.

Ключевые слова: иноязычная коммуникация, иноязычная личность, вторичная языковая личность; теоретико-понятийная компетенция; языковая компетенция; стратегическая компетенция; культурологическая компетенция.

Popova L. M., Gudiy S. O. Lingvodidactic category “second language personality” in the process of foreign competence formation of the future primary school teacher.

The article analyzes the concept of “secondary linguistic personality”, determines the components of the secondary linguistic personality and their level of implementation in the educational space of foreign communication. To accomplish this goal, the phenomenon of linguodidactics, secondary linguistic personality has been characterized, the analysis of the basic category “linguistic personality” has been carried out in order to reveal the uniqueness of the concept, it has been established that the secondary linguistic person represents the ability of a person to master the verbal-semantic code of another language, that is, another linguistic-conceptual picture the world. It is suggested to consider the components of the secondary linguistic personality a set of competences (theoretical-conceptual, linguistic, strategic and cultural), which are necessary for effective intercultural communication. The prospect of research can be an analysis of the specificity of the formation of the secondary linguistic personality on the actual linguistic material.

Keywords: foreign language communication; bilingual personality; secondary linguistic identity; theoretical and conceptual competence; linguistic competence; strategic competence; culturological competence.